

Чорний В. Я.,

Львівський інститут банківської справи УБС НБУ, м. Львів

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СКЛАДОВИХ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СПРЯМОВАНИЙ НА ЗДІЙСНЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ

Стаття присвячена проблемам викладання професійної іноземної мови для студентів економічних факультетів. Аналізуються складові іншомовної компетенції майбутніх фахівців банківської справи (лінгвістична, соціокультурна, стратегічна та професійна). Також подаються різні підходи науковців до трактування даної компетенції.

Ключові слова: професійна іншомовна комунікативна компетенція, лінгвістичний, соціокультурний, стратегічний та професійний компоненти.

Статья рассматривает проблемы преподавания иностранного языка студентам экономических факультетов. Анализируются составляющие иноязычной компетенции будущих специалистов банковского дела (лингвистический, социокультурный, стратегический и профессиональный). А также предлагаются различные подходы ученых к рассмотрению выше упомянутой компетенции.

Ключевые слова: профессиональная иноязычная коммуникативная компетенция, лингвистический, социокультурный, стратегический и профессиональный компоненты.

The article is dedicated to the issues of economic faculties students foreign languages training. The components (linguistic, socio-cultural, strategic and professional) of foreign languages competence forming of the banking business future specialists are analyzed. Various approaches of scholars to the consideration of this competence are also offered.

Key words: professional foreign languages communication competence, linguistic, socio-cultural, strategic and professional components.

Глобалізація суспільства, потреба особистості в швидкій адаптації до умов полікультурного світу, який весь час змінюється, посилює інтерес до мовної освіти як важливого інструменту життєдіяльності людини в полікультурній і мультилінгвальної спільноті людей. Мовна освіта є важливим засобом, котрий формує свідомість особистості та її здатність бути соціально мобільною в суспільстві, сприяє веденню діалогу культур у світі, що глобалізується навколо розв'язання різноманітних проблем.

Таким чином, необхідно зазначити, що сучасний етап розвитку психолого-педагогічних досліджень, які пов'язані із проблемою викладання іноземних мов у ВНЗ фінансово-економічного профілю, характеризується існуванням різних підходів та методик. Як показують результати вивчення наукових доробок спеціалістів (Г.П. Богуславська, С.А. Масилко, В.Л. Скалкін, В.Н. Топалова), спостерігається певне домінування у ВНЗ комунікативного підходу до вивчення іноземних мов. Такий стан речей можна пояснити з огляду на те, що цей підхід передбачає таку організацію навчально-пізнавальної діяльності, при якій студенти постійно перебувають у процесі спілкування іноземною мовою, та сприяє вирішенню завдань формування у майбутніх фахівців практичних умінь іншомовного спілкування і розвитку комунікативних здібностей. Комунікативний підхід забезпечує систематичне оволодіння функціональними та структурними аспектами мови, спрямовує студентів на підвищення рівня професійного спілкування на основі використання іноземної мови як засобу спілкування.

Зазначимо, що незалежно від того, який саме підхід використовують викладачі, вони націлені на формування у студентів належного рівня готовності до професійного спілкування на основі іноземної мови, тобто формують у студентів іншомовну комунікативну компетенцію. Таким чином, *іншомовна компетенція як особливий феномен та інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця банківської сфери передбачає в своєму складі відповідну систему якостей, здібностей та засобів ефективної взаємодії та спілкування іноземною мовою.*

Ми поділяємо думку В.Н. Топалова [8] у тому, що вивчення іноземних мов у ВНЗ повинно бути спрямоване на оволодіння студентами професійно-орієнтованим спілкуванням, сприяти комплексному розвитку їх іншомовної комунікативної компетенції та підвищенню загальнопрофесійної підготовки. Для встановлення контактів із закордонними партнерами майбутні фахівці банківської сфери повинні володіти теоретичними знаннями та вміннями спілкування по своїй спеціальності, тому вивчення іноземної мови повинно відбуватися у безпосередньому зв'язку із майбутньою професією. Вважаємо, що сьогодні необхідно надати майбутнім фахівцям ґрунтовні знання, які б сприяли успішному використанню ними інформації соціокультурного напрямку. Враховуючи ці аспекти вважаємо за доцільне зупинитися на аналізі сутності феномену іншомовної комунікативної компетенції та проаналізувати особливості цієї наукової дефініції.

У науковій літературі зустрічаються такі поняття, як: «лінгвістична (мовна) компетенція», «лінгво-комунікативна компетентність» та «іншомовна комунікативна компетенція». Зазначимо, що в науковий обіг спочатку було введено термін «лінгвістична компетенція». Його автором є Н. Хомський. Науковець характеризує дане поняття як необхідний та достатній набір лінгвістичних засобів і знань, а також відповідних граматичних правил відносно їх перестановок та змін. І.В. Сусліна [7] в якості основних виокремлює наступні показники лінгвістичної компетенції: знання іноземних слів та словосполучень, що належать до сфери професійного спілкування; мовні вміння та мовленнєві навички, які поєднані із розумінням іншомовних текстів по спеціальності під час читання; мовні вміння та мовленнєві навички, які поєднані із говорінням іноземною мовою на різні професійні теми на основі адекватного використання знань, можливість проведення аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Лінгво-комунікативну компетентність К.Ш. Бікмурзін [1] трактує як базове інтегральне особистісне утворення, що передбачає гносеологічні, праксеологічні та аксіологічні характеристики. Автор стверджує, що

вона поєднує в собі знання іноземної мови та професійні знання, а також мотиви пізнання, уміння, ціннісні відношення. У цілому, структура лінгво-комунікативної компетентності представлена трьома компонентами: ціннісно-мотиваційним, когнітивним та діяльним.

Зазначимо, що найбільш вживаним є наукова категорія «іношомовна комунікативна компетентність», яка тісно пов'язана із безпосередньою організацією процесу вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням та передбачає наявність певних лінгвістичних, психологічних і соціальних критеріїв. Специфіка іношомовної комунікативної компетенції в порівнянні з лінгвістичною компетенцією передбачає здатність особистості адаптувати вихідне значення мовних структур до сприйняття інформації та організації мовленнєвого процесу з урахуванням фактора співрозмовника і контексту ситуації іношомовного спілкування.

Отже, можна стверджувати, що у наукових колах виокремлено три основних підходи до розуміння цієї дефініції. Зокрема, іношомовна комунікативна компетентність – це:

- актуалізація базових навиків та умінь, що передбачає готовність до прояву компетенцій у стандартних та нестандартних ситуаціях іношомовного спілкування (особистісний підхід);
- комунікативні та пізнавальні здібності, пізнавальна активність, мотивація, креативність і готовність до іношомовного спілкування (системно-структурний підхід);
- багаторівнева інтегральна особистісна якість, яка дозволяє ставити і вирішувати завдання і проблеми різного рівня складності в галузі іношомовної взаємодії (акмеологічний підхід).

Наведемо різні підходи науковців до розуміння наукової дефініції «іношомовна компетентність». С.П. Шумовецька [9] розглядає це поняття як складний феномен, в структурі якого корелюють три види факторів: лінгвістичні, психолінгвістичні та соціолінгвістичні. Д.І. Ізаренков [4] під цим терміном розуміє здатність людини володіти одним, декількома чи усіма видами мовленнєвої діяльності. І.Т. Гаркуша трактує його як «систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в конкретному середовищі ситуації міжособистісної взаємодії» [2, с. 21]. І.А. Зімяня [3] іношомовну комунікативну компетентність розглядає як складну психічну функцію, що полягає у переробці та видачі інформації за допомогою іноземної мови в процесі спілкування. У цю наукову дефініцію авторка вкладає здатність людини виступати в якості суб'єкта іношомовного спілкування та організовувати свою мовленнєву діяльність в її продуктивних і рецептивних видах, що відповідають кожній конкретній ситуації мовними засобами і способами.

Науковці мають схожі погляди стосовно того, що іношомовна компетентність повинна охоплювати певний набір комунікативних технік (володіння темпом мовлення, інтонацією, паузою, лексичним різноманіттям, навиком недирективного і активізуючого слухання, а також невербальна техніка (міміка, пантоміма, фіксація погляду, організація комунікативного простору).

Розглянемо підходи науковців до трактування сутності іношомовної комунікативної компетентності фахівців банківської сфери. Зокрема, І.І. Галімянова під іношомовною комунікативною компетентністю майбутніх менеджерів, що працюватимуть у фінансовій сфері, розуміє сукупність умінь та навичок, які дозволяють використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для подальшої самоосвіти на рівні, який є необхідним для виконання професійних функцій. Є.В. Кліменко трактує іношомовну комунікативну компетентність майбутніх банкірів як «результат затрачених ними зусиль, які спрямовані на формування таких іношомовних знань та умінь, які лінгвістичні, професійно-контекстуальні, психологічні, соціальні і ситуативні стани мови як засобу професійного спілкування в галузі фінансів і особистісного спілкування» [5, с. 11].

Узагальнивши погляди науковців, ми *під іношомовною комунікативною компетентністю фахівця банківської справи розуміємо наявність необхідних теоретичних знань та практичних умінь у галузі іноземної мови, які є необхідними для встановлення та підтримки професійних контактів, реалізації ефективного іношомовного комунікативного процесу у процесі практичної діяльності у банківській сфері.* У процесі дослідження встановлено, що на рівень іношомовної комунікативної компетентності майбутніх працівників банківської сфери суттєво впливають певні чинники, серед яких такі:

- розуміння професійних норм та цінностей, які прийняті в іншій державі, мовою якої спілкуються;
- стан розвитку власних потреб, почуттів та ціннісних орієнтацій;
- рівень розвитку перцептивних умінь;
- власний життєвий досвід та загальна ерудиція.

Отже, іношомовна комунікативна компетентність майбутнього фахівця, що надаватиме банківські послуги, передбачає *теоретичні знання, що забезпечують здатність вільно розуміти іношомовні повідомлення; практичні навички та уміння вільного і невимушеного спілкування, що здійснюється на основі засобів іноземної мови.*

Зазначимо, що на сучасному етапі ще не вироблено єдиного підходу відносно компонентного складу зазначеної наукової дефініції. Однак низка науковців виокремлюють у її структурі три компоненти: граматичну, соціолінгвістичну та стратегічну складові. Проведемо короткий аналіз поглядів фахівців у цьому аспекті. На думку М. Каналь, іношомовна комунікативна компетентність складається із чотирьох компонентів: граматичної компетенції, соціолінгвістично-культурологічної, стратегічної та компетенції дискурсу. Зокрема, граматичну складову науковець розуміє як оволодіння певним лінгвістичним кодом на основі уміння розпізнавати лексичні, морфологічні, синтаксичні і фонологічні особливості іноземної мови. Соціолінгвістична передбачає наявність здатності розуміти соціальний контекст іноземної мови. Під час спілкування іноземною мовою людині доцільно продемонструвати конкретну соціокультурну компетенцію, дотримуючись академічного стилю мови. Науковці переконані, що успішно спілкуватися можна лише у тому випадку, коли людині притаманне відчуття вірної соціолінгвістичної дистанції, а також уміння орієнтуватися в іношомовному середовищі, що й утворює суть соціолінгвістичної компетенції. Компетенція дискурсу є вагомим компонентом структури іношомовної комунікативної компетенції, що виявляється через інтерв'ю, ділову розмову, репортаж, інструктаж.

Саме компетенція дискурсу вимагає від особи як розпізнання теми книги, так і розуміння основної структури та змісту телефонної розмови, офіційного документа.

С. Савінйон [11] розуміє компетенцію дискурсу як здатність до інтерпретування певних висловлювань для логічного формулювання та створення змістовних текстів, які б відповідали конкретній ситуації. Стратегічна компетенція, як стверджують дослідники, – це певна маніпуляція мовою з метою реалізації комунікативних намірів, що передбачає сукупність загальних здібностей особистості, спрямованих на використання всіх елементів своєї мовної компетенції.

Схожі думки щодо структури іншомовної комунікативної компетентності знаходимо у наукових доробках Д. Вілкінса. Автор переконаний у тому, що невід'ємними компонентами є такі компетенції, як: лінгвістична (знання лексичних правил, за допомогою яких формулюються висловлювання); соціально-лінгвістична (використання та інтерпретація мови відповідно до ситуації спілкування); компетенція дискурсу (уміння сприймати і успішно досягати зв'язку між окремими висловами); стратегічна (здатність використовувати вербальні та невербальні стратегії, щоб компенсувати нерозуміння, незнання мови); соціально-культурна (ознайомлення із соціокультурним контекстом, у якому використовується іноземна мова); соціальна (бажання і готовність вступати у взаємодію та співпереживання під час спілкування); універсальний досвід (знання про культуру країни, мова якої вивчається).

Наведемо ще деякі підходи науковців щодо структури іншомовної комунікативної компетентності. До прикладу, Д.І. Изаренков [4] у структурі даного феномену виокремлює три основних компоненти: мовну, предметну і прагматичну компетенції. Автор стверджує, що формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів повинно характеризуватися чітко вираженою професійною спрямованістю. О.Ф. Волобуєва у моделі комунікативної компетентності виділила два елементи: лінгвістичний та соціолінгвістичний. Подібні думки з приводу складових комунікативної компетентності висловлює Т.А. Третьякова. Авторка виокремлює лінгвістичний, паралінгвістичний, лінгвосоціокультурний, предметний, формально-логічний компоненти. Зокрема, під лінгвістичною компетенцією науковець розуміє здатність особистості сприймати та адекватно розуміти мовленнєві висловлювання. Паралінгвістична компетенція визначається як система засобів закріплення інформації в тексті, до яких належать такі елементи оформлення, як шрифтові особливості, пунктуація, кольорове оформлення, малюнки, діаграми. Лінгвосоціокультурна компетенція полягає в активізації та закріпленні знань про країну, мову якої вивчають. Предметна компетенція передбачає наявність цілісної системи уявлень про ту чи іншу сферу теоретичних знань щодо професійної діяльності, яка передбачає можливість обґрунтованих професійних суджень. Формально-логічна компетенція – це поєднання умінь орієнтуватися в побудові висловлювання із знаннями композиційних особливостей блоків знань, зокрема, і за фахом. Оволодіння майбутнім фахівцем кожним із виділених компонентів, на думку Т.А. Третьякової, означає наявність у нього знань, умінь та навиків в галузі іноземної мови.

Деякі інші думки висловлюють Д.С. Сердюков [6] та В.Н. Топалова [8]. Зокрема, Д.С. Сердюков у структурі іншомовної комунікативної компетентності виділяє такі складові: мовну; соціолінгвістичну; предметну; комунікативну; професійну. В.Н. Топалова [8] відзначає, що при визначенні змісту і структури іншомовної комунікативної компетенції поза увагою залишається аспект предметного, соціокультурного і професійно орієнтованого інформаційного змісту комунікативної діяльності.

Отже, на основі проведеного аналізу наукової дефініції та дослідження її структури ми прийшли до розуміння того, що іншомовна комунікативна компетенція майбутнього фахівця – це досить складний та неоднозначний феномен, що проходить стадію ґрунтовного вивчення як зі сторони педагогів і психологів, так і зі сторони учених-лінгвістів. Ґрунтуючись на наукових доробках спеціалістів у даній сфері, ми прийшли до розуміння того, що у структурі іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців банківської сфери в обов'язковому порядку, повинні бути представлені такі компоненти: лінгвістичний, соціокультурний, стратегічний і професійний, які у поєднанні будуть ефективним результатом професійного спілкування.

Література:

1. Бикмурзин К. Ш. Формирование лингвокоммуникативной компетентности студента в образовательном процессе вуза : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 : 13.00.01 / К. Ш. Бикмурзин. – Оренбург, 2007. – 179 с.
2. Гаркуша И. Т. Формирование навыков общения и коммуникативных способностей в процессе личностно-ориентированого обучения устной иноязычной речи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / И. Т. Гаркуша – К., 1994. – 180 с.
3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя – М.: Просвещение, 1991. – 220 с.
4. Изаренко И. Д. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / И. Д. Изаренко // Русский язык за рубежом. – 1990. – №4. – С. 54-60.
5. Клименко Е. В. Формирование иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих финансистов : дис.... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. В. Клименко. – Калуга, 2004. – 200 с.
6. Сердюков Д. С. Теоретические основы обучения иностранным языкам в языковом вузе с применением информационных технологий : дис. ... канд. д-ра пед. наук: 13.00.02 / Д. С. Сердюков. – К., 1997. – 349 с.
7. Сусліна І. В. Розвиток професійно-лінгвістичної активності слухачів-прикордонників у процесі вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук 20.02.02 / І. В. Сусліна – Хмельницький, 1998. – 213 с.
8. Топалова В. Н. Формирование социокультурной компетенции студентов технического вуза (на материале английского языка) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В. Н. Топалова – К., 1998. – 234 с.
9. Шумовецька С. П. Формування мовної культури особистості у військовому вузі : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / С. П. Шумовецька. – Хмельницький, 1999. – 233 с.
10. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntacts. – Boston: MIT Press. – 1965. – 275 p.
11. Savignon S. J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. – Reading, MA : Addison-Wesley Publishing Company, 1983. – 322 p.